

Literatura środka

Kontekst słowiański

Tokarczuk

Успенский

Hrabal

Maslowska

Ugrešić

АКУНИН

Hašek

„Literatura środka”
Kontekst słowiański

NR 2891

„Literatura środka” Kontekst słowiański

pod redakcją

BARBARY STEMPCZYŃSKIEJ i LIDII MIĘSOWSKIEJ

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Katowice 2011

Redaktor serii: Historia Literatur Słowiańskich
Bożena Tokarz

Recenzent
Anna Skotnicka

Spis treści

Słowo wstępne	7
VIOLETTA MANTAJEWSKA	
Pop-/post-„literatura środka”	11
BARBARA CZAPIK-LITYŃSKA	
Dubravki Ugrešić poszukiwania literatury środka	33
LIDIA MIĘSOWSKA	
Filozoficzne błazenady braci Priesniakowów. Rzecz o „dramaturgii środka”.	41
MAGDALENA MAJCHRZYK	
Na rozdrożach literatury i postkultury — aktywność medialna Wiktora Jerofiejewa a „literatura środka”	64
ANDRZEJ POLAK	
Dlaczego nie antyutopia? <i>Kyś</i> Tatiany Tołstoj a „literatura środka”	74
BEATA PAWLETKO	
Wokół „literatury środka”. O literackich kompromisach na przykładzie prozy Edwarda Radzińskiego	87
IZABELA ZAWALSKA	
<i>Там, где нас нет</i> Michała Uspienskigo i <i>Fantastyka</i> Borysa Akunina. Nowy status gatunku w literaturze popularnej?	101
IRENA BETKO	
У пошуках „middle literature”: інтерпретація символів і мотивів масової культури в українській постмодерній прозі	111

JOANNA FRUŻYŃSKA	
Intertekstualność prozy Borysa Akunina. Strategia apokryficzna (tom <i>Nefrytowy różaniec</i>)	122
MARIUSZ KRASKA	
Prosta sztuka zabijania? O konwencji kryminału we współczesnej prozie . . .	131
SZYMON WAŁOWSKI	
(Re)konstrukcja kategorii prozy środka na podstawie powieści Olgi Tokarczuk <i>Prowadź swój pług przez kości umarłych</i>	144
KAMIŁA TUSZYŃSKA	
Kolej transmedialna: stacja <i>Biały Potok</i> przez Hrabala, Haška, Grabińskiego . .	155
IZABELA MROCZEK	
Michał Viewegh — przypadek autora „literatury środka”.	167
МАРИЯ ПОЛЯКОВА	
<i>Белливод</i> : телевидение в действительности — действительность в телевидении	175
AGATA KORYCKA	
Istnienie rzeczywiste w rzeczywistości Matrix (na podstawie wybranych utworów Doroty Masłowskiej i Oksany Zabuzko).	187
MAŁGORZATA SEMCZUK	
<i>Rewizor</i> dla...? Reinterpretacje klasyki rosyjskiej	202
ANNA RUTTAR	
„Wysokie” i „niskie” inspiracje muzyczne w chorwackiej prozie współczesnej. .	209
MONIKA KARWACKA	
„Drugorzędna literatura”. Dostojewski według Nabokova	217
JUSTYNA PISARSKA	
O rosyjskim przekładzie <i>Domu dziennego, domu nocnego</i> Olgi Tokarczuk . . .	230

Słowo wstępne

Tom „*Literatura środka*”. *Kontekst słowiański* zawiera artykuły, w których przedmiotem refleksji jest literatura popularna i jej przemiany na przełomie XX i XXI wieku, prowadzące do ukonstytuowania się (w literaturoznawstwie polskim w latach dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku, w rosyjskim — nieco później, o czym piszą choćby K. Uniłowski, D. Nowacki, S. Czuprynin, A. Mierieżyńska) zjawiska tzw. literatury środka (*middle literature*, *миддл-литература*), traktowanej jako synteza literatury elitarnej i masowej czy też może raczej jako kompromis między tymi dwoma rodzajami literatury.

Publikowane teksty są wynikiem rozważań literaturoznawców, teatrologów, medioznawców, badaczy różnych kultur słowiańskich: przede wszystkim rosyjskiej, a także polskiej, ukraińskiej, chorwackiej, czeskiej i białoruskiej. Autorzy starali się udowodnić, że literatura wysoka i popularna, pozostające przez lata w sferze wzajemnych dynamicznych oddziaływań, zniosły opozycję, w jakiej tkwiły od wieków (wedle ustaleń np. C. Miłosza, D. Macdonalda, U. Eco, A. Martuszeńskiej, N. Kupiny, A. Litowskiej, N. Nikoliny, S. Czuprynina). W wyniku przewyciężenia tego napięcia — jak pokazano w szkicach — powstające współcześnie utwory literackie z jednej strony stanowią „łżejsze” warianty literatury wysokiej (adaptacje wysokiej literatury dla „średniego” odbiorcy), z drugiej są formami literatury masowej, reprezentującymi wysoki poziom i stworzonymi nie tylko dla rozrywki czytelników (zawierają „drugi plan”, nie stronią od ironii, parodii, stylizacji itp.).

W tomie przedstawiono ujęcia problemu pozostające w sferze dociekań różnych dyscyplin: teoretycznoliterackich, kulturoznawczych i socjokulturowych, przeprowadzonych z użyciem różnorodnych narzędzi krytycznych i bogatych odwołań metodologicznych. Wyłoniła się też niezwykle interesująca perspektywa oglądu literatury rosyjskiej okiem nie-rusycystów, co ożywiło

zaprezentowane w dyskusji głosy i poszerzyło przyjęty punkt widzenia badań nad pisarstwem, dla przykładu, Borysa Akunina.

Oprócz tekstów dających podbudowę teoretyczną, najczęściej o charakterze postulatycznym czy deklaracyjnym, uogólniających opisywane przemiany w kulturze ponowoczesnej, autorzy w oparciu o niesłychanie bogatą literaturę krytyczną zaproponowali swoje interpretacje terminu „literatura środka” oraz wskazali stratyfikacje na różnych poziomach konkretnych tekstów „kultury środka”. Przywołując najbardziej znamienne dla omawianych zjawisk przykłady, prześledzili przemiany gatunkowe (w zakresie m.in. antyutopii, fantasy, kryminału) oraz towarzyszące im procesy hybrydyzacji i globalizacji, wpisując je w nurt postmodernistycznych estetyk i poetyk. Omówione zostały również strategie narracyjne i odbiorcze, świadczące o przewartościowaniu roli pisarza w literaturze popularnej i „literaturze środka” (przywołano znamienne dla naszych czasów pytanie o granicę między pisarzem a zawodem „pisarza”, o status pisarza i odbiorcy). Obserwacji poddano różne teksty kultury oraz ich wzajemne wpływy (literatura, przede wszystkim proza, a także dramat, teatr, e-literatura, malarstwo, muzyka, film, komiks), wyrażające się najpełniej w tzw. kulturze konwergencji, w zjawisku przenikania się odmiennych mediów.

Różnorodność zaprezentowanych w niniejszym zbiorze stylistyk i metodologii odzwierciedla różnorodność ujęć kluczowego dla nas pojęcia „literatury środka”, które ciągle wzbudza niemałe emocje z powodu swojej labilności, procesualności, a więc i nieokreśloności czy wręcz ambiwalentności. Stąd wielość dookreśleń „literatury środka”, definiowanej jako „kompromis”, „inny sposób myślenia o literaturze”, nowa „formuła” literatury, „strategia intertekstualna”, „inter/transmedialność”, „literatura drugorzędna”, „literatura podwójna” itp.

Zróznicowanie stanowisk i podejmowanej problematyki podkreśla także fakt, że w tomie znajdują się studia traktujące o granicach scenicznej reinterpretacji tekstu „dramaturgii środka” czy o możliwościach i/lub ograniczeniach tłumaczeń „prozy środka”.

Warto jednak podkreślić, że przy całym bogactwie podejmowanych kwestii i rozpiętości proponowanych rozwiązań metodologicznych zakreślone przez nas ramy czasowe — przełom ostatnich stuleci — sprawiły, że pozornie odległe koncepty spinane są klamrą powtarzających się słów kluczy (takich jak *intertekst*, *hybryda*, *gatunek* czy *parodia*), wpisujących wszystkie rozważania w kontekst ponowoczesności i postmodernistycznego myślenia o literaturze. Stąd na stronach przedłożonego tomu wiele odwołań do intertekstualności i strategii proponowanych przez jej twórców i badaczy czy wyraźne zainteresowanie przemianami genologicznymi i eksploracja gatunku w kategoriach przedmiotu zabiegów artystycznych, prowadzących do uobecnienia np. apokryficznej transpozycji poetyki czy samoświadomości literatury popularnej, wpływającej z jej hybrydowego charakteru.

Niniejszy tom, sygnalizując złożoność zagadnienia „literatury środka”, akcentuje zarazem aktualność odwiecznego problemu przenikania i/lub współistnienia wysokiej i niskiej, masowej i elitarnej literatury/kultury. Dokonane analizy i odnotowane głosy w dyskusji nie pretendują, oczywiście, do miana ostatecznych i całościowych rozstrzygnięć, a stanowić mogą — w przekonaniu autorów i redaktorów — pretekst do podjęcia szerszych badań nad przywołanymi tutaj zagadnieniami.

Redaktorzy tomu

Redakcja: Barbara Malska
Projekt okładki: Małgorzata Pleśniar
Redakcja techniczna: Barbara Arenhövel
Korekta: Magdalena Białek
Skład i łamanie: Alicja Załęcka

Copyright © 2011 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 0208-6336
ISBN 978-83-226-2042-7
(wersja drukowana)
ISBN 978-83-8012-610-7
(wersja elektroniczna)

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawus@us.edu.pl

Wydanie I. Ark. druk. 15,25. Ark. wyd. 19,5. Papier
offset. kl. III, 90 g   Cena 24 zł (+ VAT)

Druk i oprawa: PPHU TOTEM s.c.
M. Rejnowski, J. Zamiara
ul. Jacewska 89, 88-100 Inowrocław

Cena 24 zł
(+ VAT)

Literatura śródka

Kontekst słowiański

ISSN 0208-6336
ISBN 978-83-8012-610-7